

Krynickie, stanowisko 16, gm. Zabłudów – świadełstwo wielofazowego osadnictwa od epoki kamienia do okresu nowożytnego

Zofia Sulgostowska, Tomasz Boroń

Wstęp

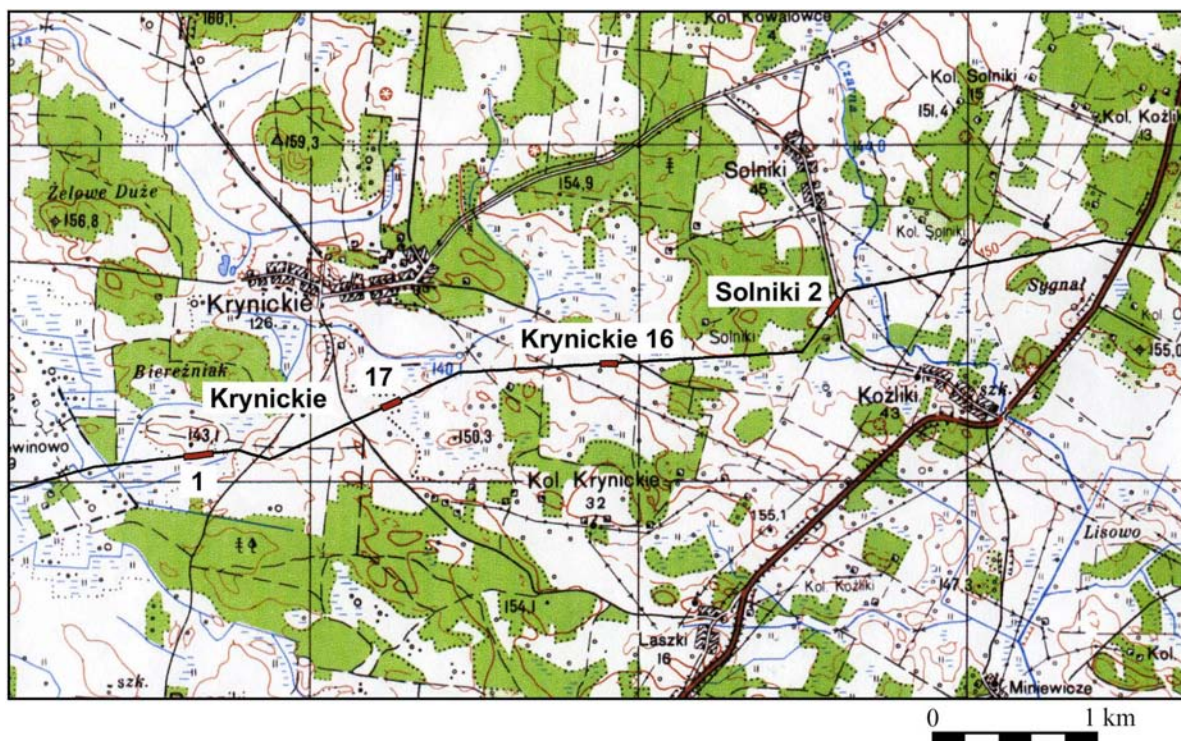
Stanowisko jest obecnie nieużytkiem, położonym ok. 1,5 km na południowy wschód od wsi Krynickie (ryc. 1: 1). Ulokowane jest blisko wierzchołka i zajmuje południowy stok wyniesienia o wysokości 153 m n.p.m. (ryc. 1: 2), będącego częścią ciągu piaszczystych podobnych utworów pochodzenia lodowcowego, wznoszących się od 150 m i otoczonych łąkami położonymi poniżej – 145 m n.p.m. Najbliższe istniejące obecnie ciek wodne to rzeczki Czarna, płynąca ok. 2 km na wschód, oraz Gniła – w odległości ok. 2 km na północny zachód. Stanowisko położone jest w obrębie Wysoczyzny Białostockiej (por. Kwiatkowski, Stepaniuk, Gajko, w tomie).

Badania prowadzono w sezonach 1996 i 1998¹. W pierwszym z nich wykop o powierzchni 975 m² dostosowany był wyłącznie do przeprowadzenia przewodu gazociągu i miał 75 m długości na osi wschód – zachód i 13 m szerokości na osi północ – południe (por. ryc. 1: 2). Ponieważ planigrafia znalezisk wskazywała na kontynuację osadnictwa poza obszarem wykopu, w roku 1998 przeprowadzono badania uzupełniające, poszerzając wykop na północ, wschód i południe, co pozwoliło na pozyskanie istotnych danych o osadnictwie łużyckim – głównej fazie na tym stanowisku. Ogółem przebadano 2691 m², dokumentując ślady użytkowania z paleolitu schyłkowego, neolitu, epoki brązu oraz z okresu nowożytnego.

Materiały archeologiczne, na które składają się: wytwory krzemienne, kamienne, ceramiczne oraz przepalone kości, znajdowano w jamach i paleniskach, głównie jednak na powierzchni oraz w poziomach glebowych: w próchnicy i podległym poziomie iluwialnym, do głębokości sięgającej 0,5 m od powierzchni. Podobnie jak na innych otwartych stanowiskach piaskowych, brak jest danych na temat stratygrafii zalegania różnowiekowych materiałów. Należy wspomnieć o możliwości nieznacznego, z racji łagodności stoku, przemieszczenia krzemieni i ceramiki na skutek orki lub przygotowywania bruzd pod sadzonki leśne, których ślady odkryto pod darnią, jak również o zniszczeniu przez współczesne doły na ziemniaki, wykopane na metrach nr 53–57 (ryc. 2), w których znajdowano pojedyncze zabytki krzemienne. Intensywna działalność eoliczna – przewiewanie powierzchni pokrytych piaskiem – jest przyczyną złego stanu zachowania ścianek ceramiki neolitycznej. Materiały archeologiczne

¹ Na trasie budowy gazociągu stanowisko otrzymało numer 12A. Badaniami kierował Dariusz Krasnodębski, przy współpracy Olega Osaulczuka z Ukraińskiej Akademii Nauk we Lwowie i udziale studentów archeologii Uniwersytetów Warszawskiego i Toruńskiego.

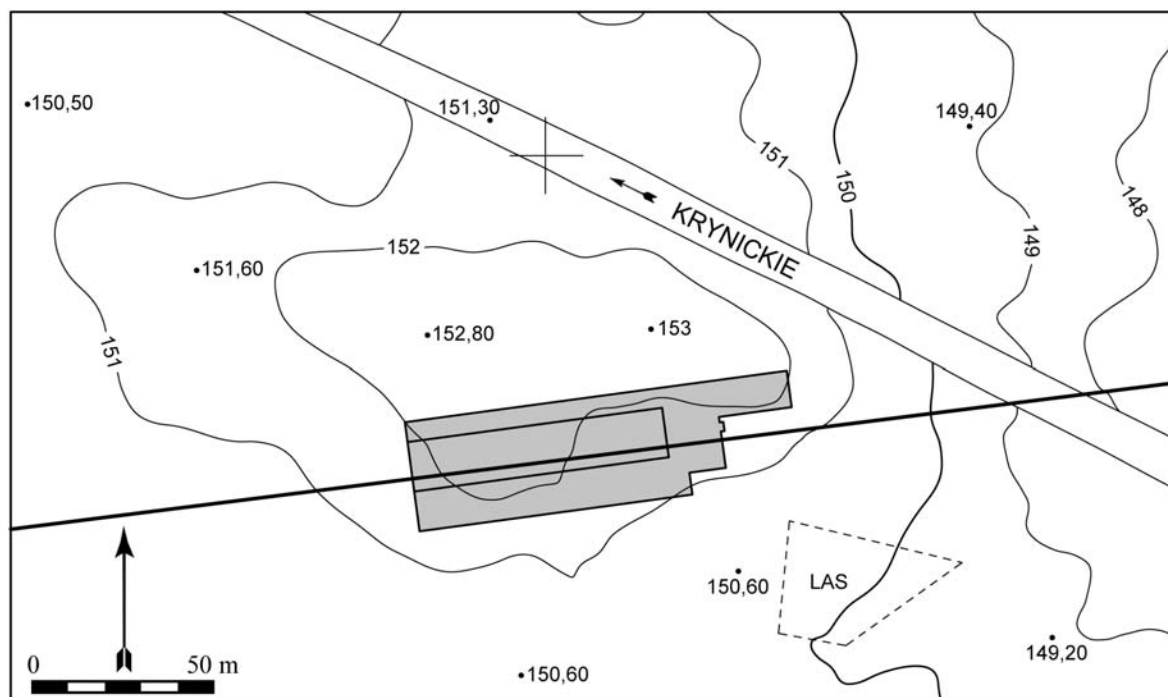
związane z etapem osadnictwa kultury łużyckiej występowały również w licznych obiektach. Dystrybucję obiektów i ceramiki przedstawiono na ryc. 2, a krzemieni na ryc. 6.

Ryc. 1.1. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Lokalizacja trasy przebiegu gazociągu oraz stanowisk przebadanych na terenie Krynickich i okolic na podkładzie mapy 1:50 000. Oprac. Z. Tragarz

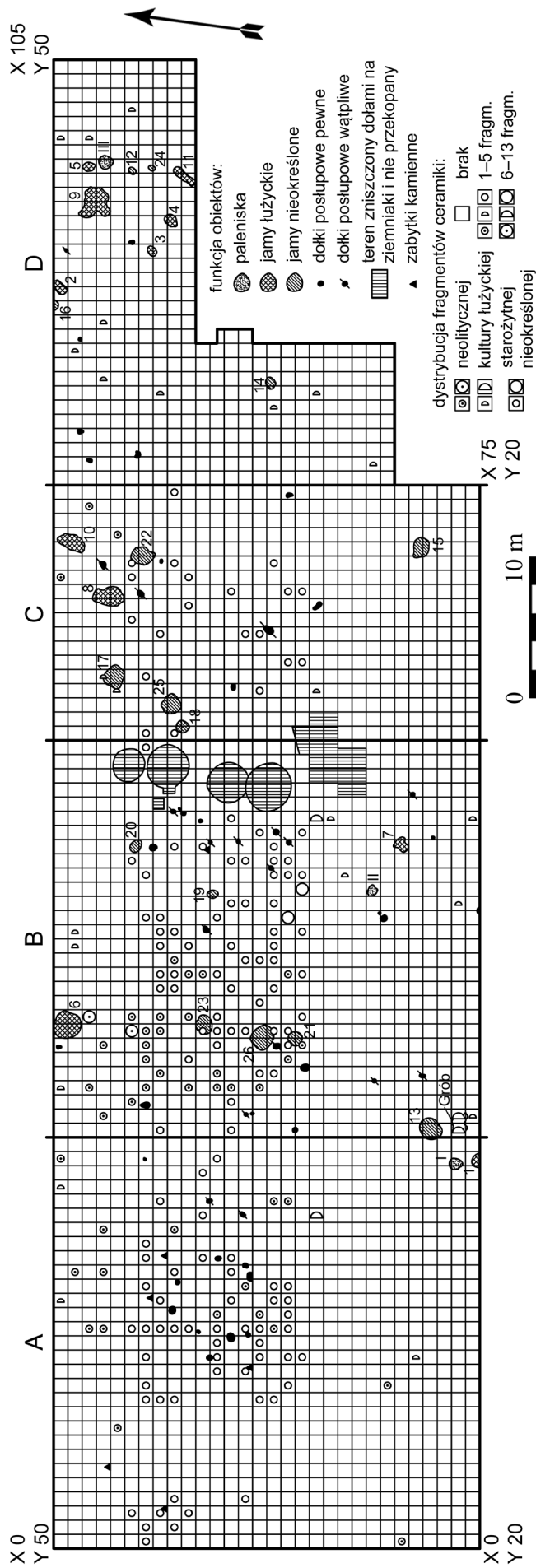
Fig. 1.1. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Location of the route of the gas pipeline and the sites excavated in Krynickie and the surrounding areas on the map at scale of 1:50 000.

Made by Z. Tragarz

Ryc. 1.2. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Położenie wykopów archeologicznych z sezonów 1996 i 1998. Rys. Z. Tragarz

Fig. 1.2. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Location of archaeological excavations from 1996 and 1998. Drawn by Z. Tragarz

Ryc. 2. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Położenie obiektów archeologicznych oraz dystrybucja fragmentów ceramiki i zabytków kamiennych w obrębie obszarów A-D.
 Rys. E. Gumińska, Z. Tragarz

Fig. 2. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Location of archaeological features and distribution of fragments of pottery and stone artefacts within the A-D areas.
 Drawn by E. Gumińska, Z. Tragarz

1. Materiały

Znaleziska dokumentowano trójwymiarowo: luźne w obrębie 1 m², a pochodzące z obiektów w obrębie ich wypełnisk. Materiały archeologiczne z obiektów oraz spoza nich zestawiono w niniejszym opracowaniu w tabelach 1 i 2. Przepalone kości poddano analizom specjalistycznym: antropologicznej – dr Mira Pyżuk-Lenarczyk (2002) i archeozoologicznej – prof. dr hab. Alicja Lasota-Moskalewska (2002). Pobierane w trakcie badań próbki węgla i drewna stały się przedmiotem analizy botanicznej, wykonanej przez mgr Marię Michniewicz (1999)².

1.1. Obiekty kulturowe³

W wyniku przeprowadzonej eksploracji zadokumentowano: jeden grób ciałałalny (ryc. 3; 4), 11 jam gospodarczych, 15 jam uznanych za nieokreślone (bez materiałów archeologicznych; ryc. 5), trzy paleniska oraz 45 dołków posłupowych, w tym 29 niewątpliwych i 16 niepewnych.

W jamach i paleniskach nie odnotowano ceramiki neolitycznej, starożytnej nieokreślonej, średniowiecznej ani nowożytnej, co świadczy o ich związku z osadnictwem lużyckim. Z tym okresem należy również wiązać jamy bez znalezisk, na co wskazują ich elementy konstrukcyjne. W jamach i paleniskach występowała najliczniej ceramika: od 1 do 28 fragmentów; tylko w sześciu jamach i w jednym palenisku znaleziono krzemienie – do dwóch sztuk, a w trzech – przepalone kości zwierzęce.

1.2. Materiały spoza obiektów

Materiały archeologiczne takie, jak ceramika, krzemienie oraz kamienie znajdowano przeważnie poza obiektami: w warstwach próchnicy i iluwium. Wyjątkiem są przepalone kości ludzkie i zwierzęce, występujące głównie w obiektach, a tylko sporadycznie poza nimi.

W celu ustalenia prawidłowości poziomego rozkładu sporządzono plany gęstości krzemieni i ceramiki starożytnej na m², przyjmując następujące kategorie liczebności: dla krzemieni 0, 1–10 i 11–20 okazów, dla ceramiki 0, 1–5 i 6–13 fragmentów. Na podstawie tej planigrafii wydzielono obszary różniące się gęstością występowania zabytków na m² (tabele 1 i 2 oraz ryc. 2 i 6). Należy odnotować, iż dla krzemieni wydzielono obszary A–E, a dla ceramiki A–D.

1.2.1. Krzemienie

Surowiec stanowił krzemień kredowy, który podzielono makroskopowo na kilka grup. Do produkcji półsurowca wykorzystywano: a) zbierane z powierzchni otoczaki o średnicy do 6 cm, wieloboczne i płaskie, niekiedy z białawą patyną, o wyświeconej eolicznie korze; b) surowiec ciemnej barwy, o gładkiej fakturze, pozyskiwany być może metodą kopalnianą, co sugeruje obecność cienkiej, świeżej kory na nielicznych odłupkach; c) surowiec o jasnej barwie używany w południowo-wschodniej Polsce od mezolitu. W Rybnikach, gm. Wasilków

² Określenia ceramiki były konsultowane z prof. dr hab. Janem Dąbrowskim, dr Marią Dąbrowską, dr. Witoldem Gumińskim, dr Hanną Kowalewską-Marszałek, prof. dr hab. Jerzym Kruppé, dr Małgorzatą Mogielnicką-Urban oraz prof. dr hab. Łucją Okulicz, którym autorzy serdecznie dziękują.

³ Ich szczegółowy opis zamieszczono w pracy Sulgostowska, Boroń 2002.

odkryto wychodnie krzemienia podobnego do odmiany „b”, wydobywanego i użytkowanego w neolicie i w epoce metali (Sałaciński i in. 1997).

Stan zachowania krzemieni charakteryzuje świeżość powierzchni, sporadyczne występowanie białawej patyny oraz rdzawych śladów orki. Znikoma liczba okazów nosi ślady przegrzania.

Materiały krzemienne klasyfikowano według następujących grup technologicznych:

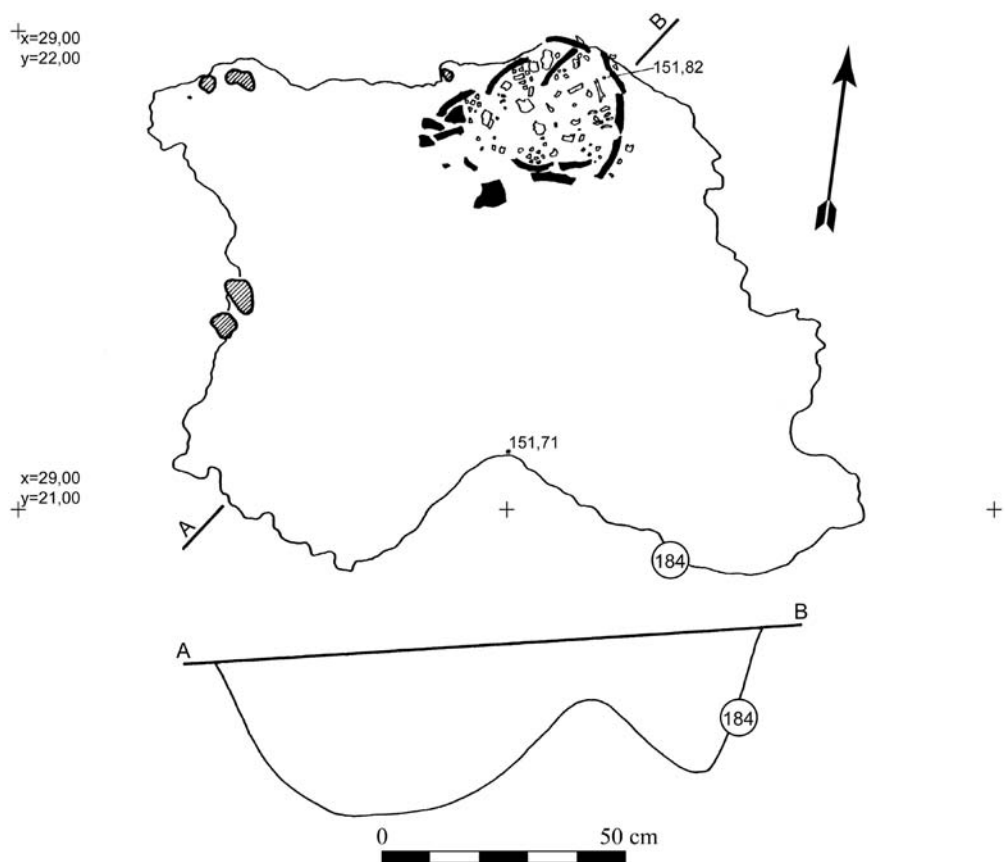
1. Naturalne bryły krzemienia o średnicy do 2 cm (a) i powyżej 2 cm (b);
2. Rdzenie (w tym łuszczenie) i ich fragmenty;
3. Półsurowiec (okazy większe niż 1,5 cm): 3a – odłupki oraz 3b – wióry;
4. Łuski: okazy mniejsze i równe 1,5 cm;
5. Narzędzia i ich fragmenty: 5a – łuskane; 5b – ze śladami użytkowania;
6. Nieokreślone (naturalne oraz ułamki nieokreślone, zwykle spękane termicznie).

Rozkład poszczególnych krzemieni rozpatrywano na obszarach A–E, wydzielonych na podstawie analizy gęstości (ryc. 6). Zestawienie liczbowe materiałów krzemienych według określonych grup technologicznych i obszarów zamieszczono w tabeli 1.

Tab. 1. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Zestawienie materiału krzemienego z obszarów A–E

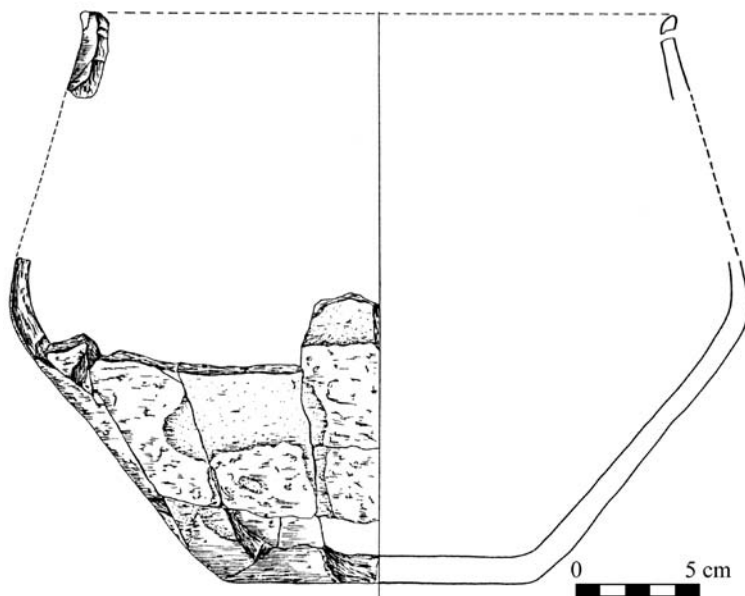
Table 1. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. List of flint artefacts from the A–E areas

Obszar Wytwory	A 300 m ²	B 570 m ²	C 690 m ²	D 690 m ²	E 442 m ²	Lokalizacja nieznana	Łącznie
Surowe bryły: a) o średnicy do 2 cm b) o średnicy ponad 2 cm	a) 61 b) 58	a) 68 b) 57	a) 55 b) 55	a) 39 b) 40	a) 14 b) 24	a) 33 b) 36	a) 270 b) 270
Rdzenie (w tym łuszczenie)	15	102	80	19	21	18	255
Odłupki (w tym łuszczeni)	58 (55)	227 (224)	215 (214)	51	32 (30)	37	620
Wióry	31	56	52	4	5	4	152
Łuski	74	442	400	25	10	15	966
Nieokreślone	29	20	53	11	14	17	144
Narzędzia: a) łuskane b) użytkowane	a) 3 b) 2	a) 35 b) 13	a) 25 b) 7	a) 2 b) 1	a) 1 b) 0	a) 1 b) 0	a) 67 b) 23
Łącznie	331	1020	942	192	121	161	2767
Gęstość na m ²	1,1	1,8	1,4	0,3	0,3	-	1,0

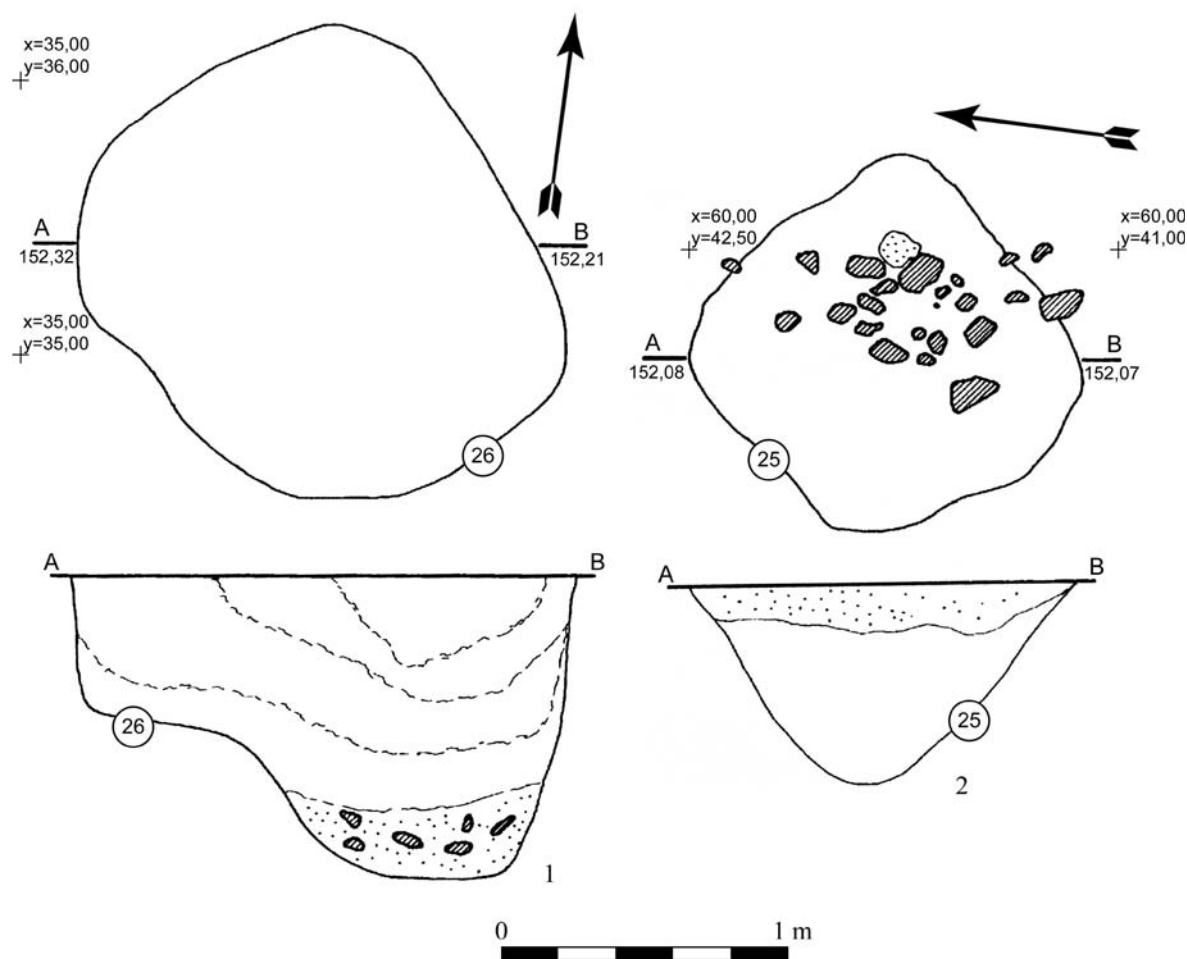
Ryc. 3. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Plan i przekrój grobu popielnicowego kultury łużyckiej (ob. 184). Rys. E. Gumińska

Fig. 3. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Plan and section of an urn grave of the Lusatian culture (Feature 184). Drawn by E. Gumińska

Ryc. 4. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Rekonstrukcja naczynia z grobu popielnicowego przedstawionego na rycinie 3. Rys. E. Gumińska

Fig. 4. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Reconstruction of a vessel from the urn grave shown in Figure 3. Drawn by E. Gumińska

Ryc. 5. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Plany i przekroje jam o nieokreślonej chronologii:
1 – ob. 26; 2 – ob. 25. Rys. E. Gumińska

Fig. 5. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Plans and sections of pits of unknown chronology:
1 – Feature 26; 2 – Feature 25. Drawn by E. Gumińska

1.2.2. Ceramika

Ceramika spoza obiektów zachowana jest fragmentarycznie, co utrudniało, a niekiedy uniemożliwiało rekonstrukcję naczyń. Dotyczy to zwłaszcza materiałów starożytnych, ale i nowożytnych. Rozpatrując silną erozję powierzchni ceramiki neolitycznej, wzięto pod uwagę topografię stanowiska, która wyklucza wyflukiwanie gliny przez wodę. Zniszczenia należy więc traktować jako eoliczne. Oprócz ceramiki naczyniowej znaleziono zaledwie jeden fragment polepy.

Zestawienie ceramiki spoza obiektów w ramach obszarów A–D, wydzielonych na podstawie gęstości dystrybucji, zamieszczono w tabeli 2.

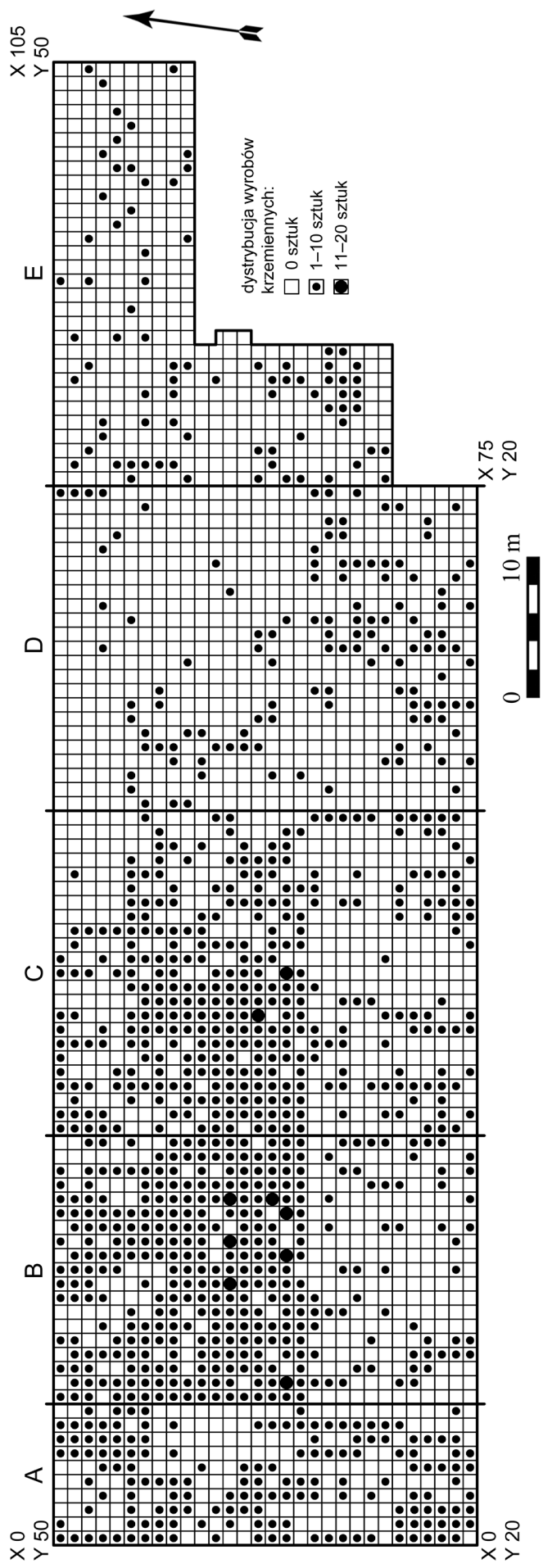
Tab. 2. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Zestawienie ceramiki z obszarów A–D (z pominięciem obiektów)

Table 2. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. List of pottery from the A–D areas (with the exception of the features)

Obszar	Ceramika neolityczna (liczba fragm.)	Ceramika z epoki brązu (liczba fragm.)	Ceramika starożytna nieokreślona (liczba fragm.)	XV/XVI w. (liczba fragm.)	XVII–XIX w. (liczba fragm.)	Łącznie
A – 870 m ²	wylewy – 2, brzuśce – 18	brzuśce – 4, dna – 2	brzuśce – 7	wylewy – 3, brzuśce – 3, ucha – 4, dna – 1, ceramika bud. – 1	wylewy – 16, brzuśce – 65, dna – 13, ucho – 1	140
B – 840 m ²	wylew – 1, brzuśce – 44, dna – 1	wylewy – 2, brzuśce – 31, dna – 1	brzuśce – 15, dna – 2	ceramika bud. – 1, wylew patelni – 1, ucho – 1	wylewy – 1, brzuśce – 34, dna – 5, ucho – 1,	141
C – 540 m ²	brzuśce – 3	brzuśce – 4	wylewy – 2, brzuśce – 10	wylewy – 1 brzuśce – 1 dna – 1 ucha – 1 ceramika bud. – 2	wylewy – 4, brzuśce – 15, dna – 5	49
D – 442 m ²	-	brzuśce – 21	nieokreślone – 3	wylewy – 3 brzuśce – 2 dna – 1	wylewy – 1, brzuśce – 31, dna – 3, ucha – 1	66
Bez lokalizacji	-	brzuśce – 6	fragment polepy	wylew – 2 brzuśce – 14 dna – 1 ucha – 1	wylewy – 1, brzuśce – 21, dna – 1	48
Łącznie	69	71	40	45	219	444

1.2.3. Znaleźiska kamienne i żelazne

Jako surowiec wykorzystywano skały narzutowe lokalne: granity i kwarcyty w formie otoczków o średnicy do 10 cm oraz płyt. Odnotowano obecność siedmiu wyrobów kamiennych: trzech rozcieraczy (ryc. 9: 4, 5), jednego tłuczka owalnego, dwubiegunowego (ryc. 9: 3) oraz trzech płytowatych podkładek (ryc. 9: 1, 2). Z innych znalezisk wymienić należy nowożytnie przedmioty żelazne: klucz i okucie budowlane.

Ryc. 6. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Dystrybucja wyrobów krzemiennych w obrębie obszarów A-E. Rys. E. Gumińska, Z. Tragarz

Fig. 6. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Distribution of flint artefacts within the A-E areas. Drawn by E. Gumińska, Z. Tragarz

2. Analiza technologiczna, chronologiczna i przestrzenna

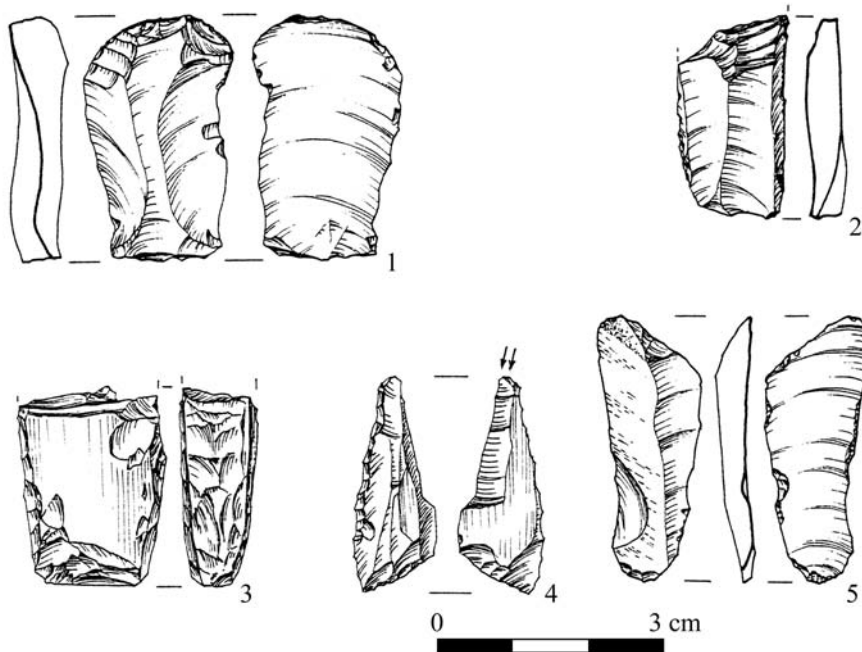
2.1. Krzemienie i wyroby kamienne

Wśród 2767 okazów występują wytwory reprezentujące wszystkie etapy obróbki konkracji: od surowych brył, poprzez rdzenie łuszczniowe, półsurowiec wiórowy i odłupkowy z nich otrzymany, łuski, ułamki nieokreślone oraz narzędzia. Półsurowiec pozyskiwano głównie techniką łuszczniową, wykorzystując w tym celu rdzenie łuszczniowe: jedno-, dwu- lub wielobiegunowe (ryc. 8: 1), z których uzyskiwano głównie odłupki o długości do 3,7 cm. Wielkość rdzeni waha się od 1,3 do 7,0 cm. Kształty rdzeni łuszczniowych są zróżnicowane – od płaskich, poprzez półokrągłe do nieregularnych. Zdarzają się również nieliczne rdzenie pseudowiórowe, z których uzyskiwano łuszczyki o proporcjach wiórów (ryc. 8: 2). Technika łuszczniowa charakteryzuje się przewagą łusek i odłupków, co znajduje odbicie w strukturze inwentarza krzemienno-żelaznego ze stanowiska. Wśród narzędzi wykonanych z dominującego półsurowca wyszczególniono wielofunkcyjne, do których należą wióry i odłupki łuskane, jak również wytwory ze śladami użytkowania. Odnotowano również łuskane skrobacze i pazury (ryc. 8: 3–10), występujące pojedynczo. Jedyny półwytwór grocika (ryc. 8: 11) zaliczony został do zespołu łużyckiego ze względu na tożsamość surowca, choć nie można wykluczyć jego neolitycznej metryki. Zwraca uwagę znaczny udział łuszczyk bez cech obróbki wtórnej, zaklasyfikowanych do narzędzi na podstawie zniszczeń, zwłaszcza wymiażdżeń na krawędzi, powstałych w trakcie pracy.

Cechy inwentarza krzemienno-żelaznego, jak przewaga łuszczni, które pełniły zapewne również funkcje narzędziowe, a nie tylko rdzeniowe, mały udział narzędzi łuskanych oraz monotonia typów w tej grupie są charakterystyczne dla inwentarzy krzemienno-żelaznych epoki metali (Balcer 1997). Rozmiary łuszczni, półsurowca i narzędzi przekraczają zwykle wymiary surowych brył, co sugeruje, iż użycie znajdujących masowo (540 sztuk) bryłek lokalnego surowca było ostatecznością z braku lepszego surowca, którego zapas stanowiło sześć płaskich bryłek z obszaru C.

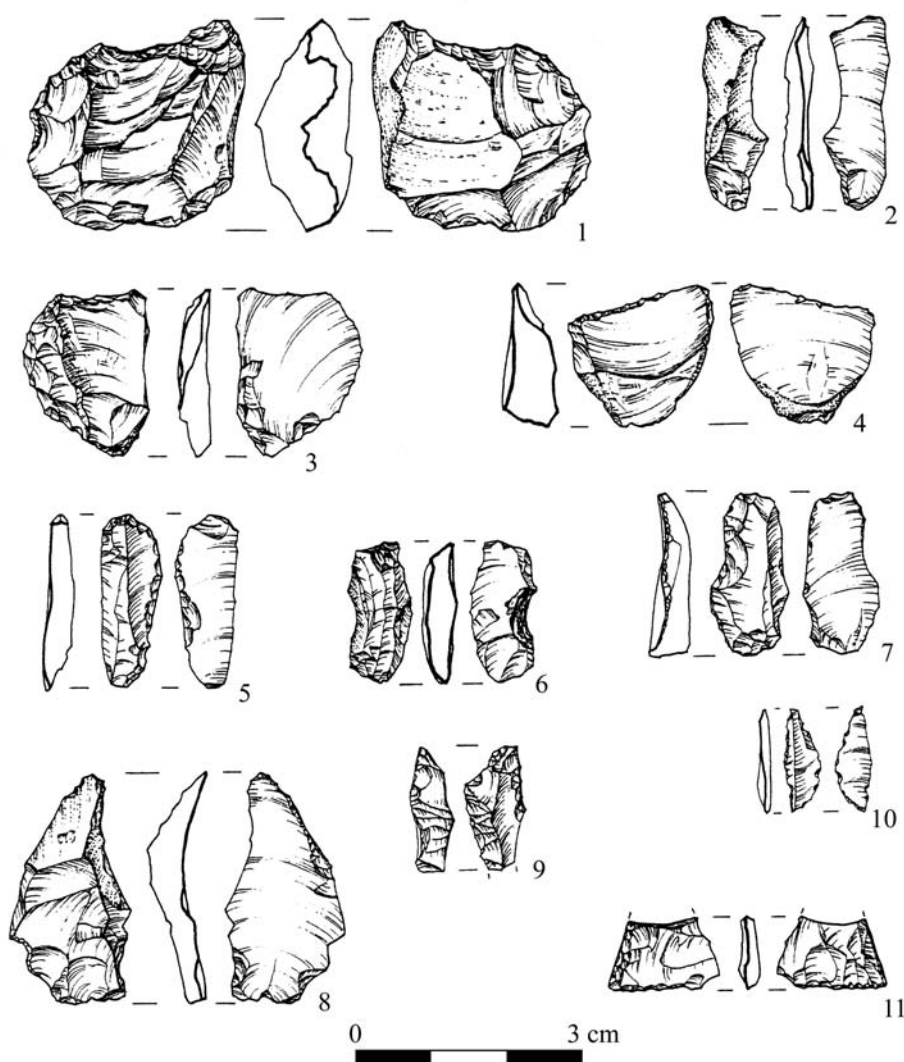
Wśród materiału łuszczniowego są nieliczne domieszki wcześniejszych elementów. Jeden silnie spatynowany okaz ze śladami eksploatacji rdzenia dwupiętowego (załuskany wtórnie) ma pokrój schyłkowopaleolityczny. Również obecność techniki rdzenia wiórowego jednopiętowego jest odnotowana wyłącznie w narzędziach oraz kilkunastu wiórach i odłupkach (w tym cztery sztuki z obszaru D) typowych dla neolitu. Wykonano je z jednorodnego krzemienia jasnoszarego (oznaczonego jako odmiana c). Są to: trzy narzędzia z wiórów o szerokości do 3 cm (ryc. 7: 1, 2, 5), rylec węglowy przerobiony z siekiery gładzonej (ryc. 7: 4) oraz fragment czworościennej siekiery (ryc. 7: 3). Brak półsurowca i materiału odpadkowego wskazuje na transport gotowych wyrobów lub wynika z usytuowania miejsc obróbki poza obrębem wykopu. Wtwory te można wiązać z ceramiką kultury amfor kulistych.

Kamienne rozcieracze, tłuczek i podkładki zlokalizowane były głównie na obszarze A, skąd pochodzi również ceramika, zarówno neolityczna, jak i łużycka. Fakt ten nie pozwala jednoznacznie rozstrzygnąć ich chronologii.

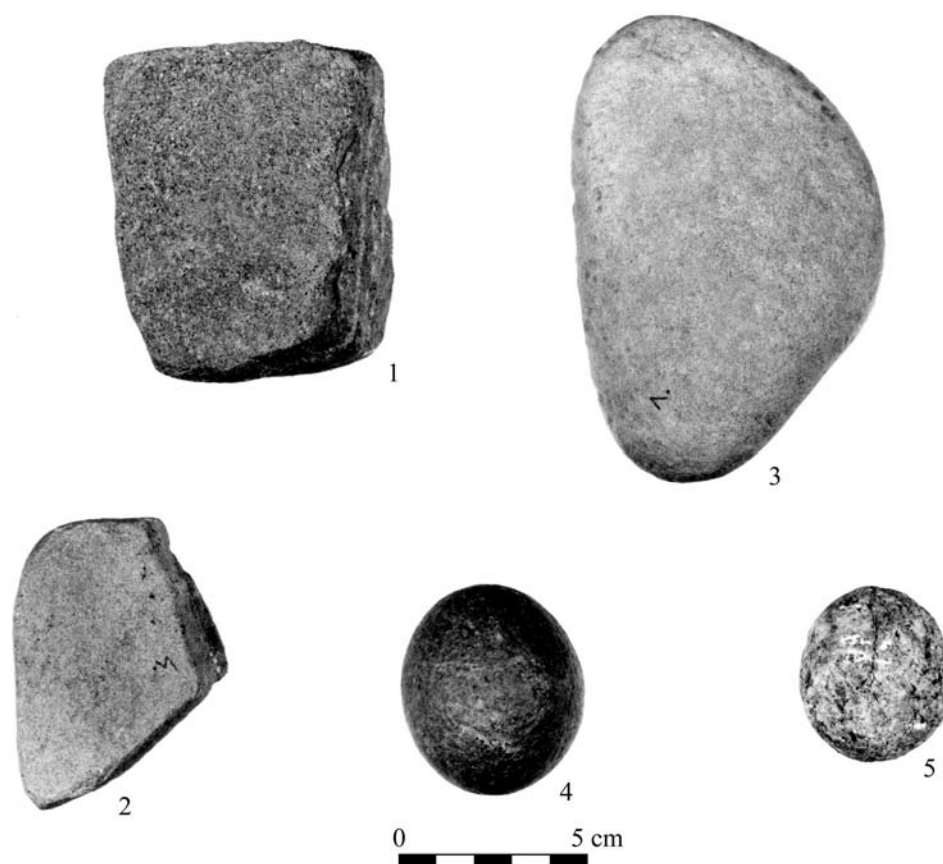
Ryc. 7. Krynicky, stan. 16, gm. Zabłudów. Wytwory krzemienne neolityczne: 1 – drapacz; 2 – wiór łuskany; 3 – fragment siekiery czworościennej; przeróbki z siekier gładzonych: 4 – rylec węglowy; 5 – wiór łuskany.
Rys. E. Gumińska

Fig. 7. Krynicky, Site 16, Zabłudów commune. Neolithic flint artefacts: 1 – end-scraper; 2 – retouched blade; 3 – fragment of a four-sided axe; reuses of polished stone axes: 4 – truncation burin; 5 – retouched blade.
Drawn by E. Gumińska

Ryc. 8. Krynicky, stan. 16, gm. Zabłudów. Wytwory krzemienne kultury łużyckiej: 1 – łuszczeń; 2 – łuszcza wiórowa; 3-8 – skrobacze; 9, 10 – pazury; 11 – półwytwór grocika.
Rys. E. Gumińska

Fig. 8. Krynicky, Site 16, Zabłudów commune. Flint artefacts of the Lusatian culture: 1 – splintered core; 2 – splintered blade; 3-8 – scrapers; 9, 10 – becs; 11 – preform of arrowhead point.
Drawn by E. Gumińska

Ryc. 9. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Wytwory kamienne: 1, 2 – płytowate podkładki; 3 – tłuczek; 4, 5 – rozcieracze. Fot. M. Gmur

Fig. 9. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Stone artefacts: 1, 2 – plate-shaped anvils; 3 – hammerstone; 4, 5 – grinders. Photo by M. Gmur

2.2. Ceramika

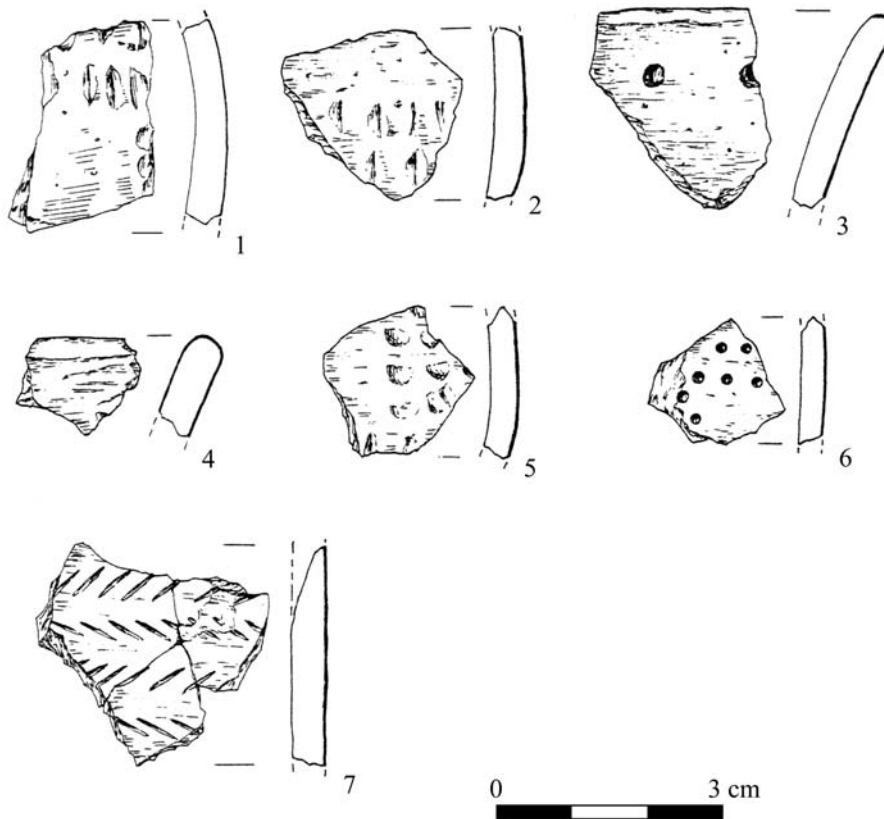
Ceramika neolityczna to zaledwie 69 fragmentów barwy szarawej, o silnie zniszczonych powierzchniach, z drobnoziarnistą domieszką mineralną, rzadko śladową domieszką miki, a zapewne i organiczną. Ornamentowane fragmenty wylewu i brzuśca (ryc. 10: 1, 2) można wiązać z kulturą amfor kulistych. Liczba naczyń nie przekracza kilku.

Osadnictwo niemeńskie jest potwierdzone przez znaleziska dwóch fragmentów wylewów, lekko wychylonych na zewnątrz, w tym jednego z rzędem dołków pod krawędzią (ryc. 10: 3, 4), oraz ułamków brzuśców, m.in. ornamentowanych wzorem paznokciowym (ryc. 10: 5). Ponadto znaleziono kilka fragmentów naczyń zdobionych kreskami i drobnymi dołkami (ryc. 10: 6, 7), które na podstawie technologii można zaliczyć bardzo ogólnie do słabo dotychczas rozpoznanej grupy ceramiki strefy leśnej (Kempisty 1973).

Ceramika z epoki brązu to 269 drobnych ułamków oraz większe fragmenty kilku naczyń. Masa ceramiczna zawierała, oprócz drobnych mineralnych ziaren, mikę oraz różowy tłuczeń. Z pozyskanego materiału można częściowo odtworzyć typy naczyń wykorzystywanych na stanowisku, jak również sposób ich wykonywania. Garnki lepiące były metodą wałków nakładanych na siebie. Są to: naczynia dwustożkowe, wazowate oraz pucharki. W większości mate-

riały te są związane z osadnictwem łużyckim, ale uściślenie ich chronologii nie jest możliwe.

Ceramika nowożytna jest reprezentowana przez 254 fragmenty datowane od XV/XVI w., poprzez XVII do XIX w. Stwierdzono występowanie mis, garnków, pucharków oraz patelni, choć rekonstrukcja całych naczyń nie jest możliwa. Jest to ceramika cienkościenna „siwa”, toczona na kole garncarskim.

Ryc. 10. Krynickie, stan. 16, gm. Zabłudów. Wybór fragmentów ceramiki neolitycznej.
Rys. E. Gumińska

Fig. 10. Krynickie, Site 16, Zabłudów commune. Selection of fragments of Neolithic pottery.
Drawn by E. Gumińska

2.3. Układ przestrzenny znalezisk

W porównaniu ze stanowiskami paleolitycznymi i mezolitycznymi w Krynickich zaobserwowano małą gęstość występowania krzemieni. Jedynie na kilku metrach obszarów B i C znaleziono pomiędzy 11 a 20 okazów na m². Przeciętnie na obszarach A–C wystąpiło od 1,1 do 1,8 artefaktu na m², podczas gdy na obszarach D i E zaledwie 0,3. Brak skupień krzemieni jest wynikiem przydomowego charakteru i niewielkiej intensywności obróbki. Nie można wykluczyć zaburzenia układu pierwotnego wskutek nakładania się różnoczasowego osadnictwa oraz orki. Struktura grup technologicznych wyrobów krzemiennych na wszystkich wydzielonych obszarach jest podobna, a obszar A wyróżnia się małą liczbą narzędzi. Omawiany układ dotyczy łużyckiego etapu osadnictwa, ponieważ faza neolityczna jest słabo reprezentowana.

Ceramika starożytna była rozproszona na całym obszarze wykopu; sporadycznie odnotowano więcej niż 10 fragmentów na m². Tym niemniej istnieją pewne prawidłowości w dystrybucji, w zależności od chronologii. Ułamki naczyń neolitycznych występują w większości na obszarze B, częściowo na obszarze A i sporadycznie również na C. Należy dodać, że wyroby krzemienne neolityczne pokrywają się z zasięgiem występowania ceramiki z tego okresu.

Fragmety naczyń łużyckich grupują się w obiektach, wokół nich, jak również współwystępują z materiałem kostnym poza obiektami. Są obecne na przeważającym obszarze wykopu, brak ich tylko na odcinku A. Dystrybucja krzemieni obrabianych techniką łuszczniową, wiązanych z etapem łużyckim, pokrywa się z zasięgiem występowania ceramiki. Obiekty, takie jak pochówek ciałopalny, jamy i paleniska, stwierdzono na całej prawie powierzchni wykopu, z wyjątkiem obszaru A w części zachodniej.

Ceramika nowożytna jest rozproszona równomiernie na całej powierzchni wykopu.

Dołki posłupowe występują na całym obszarze, na którym odnotowano obecność ceramiki nowożytnej i łużyckiej. Naniesione na plan tworzą zarysy konstrukcji, z których jedna, na odcinku A, ma kształt owalny o wymiarach 3–5 m, a druga tworzy prostokąt o długości ok. 15 m i szerokości ok. 5 m i znajduje się na odcinku D (ryc. 2). Dołki uznane za wątpliwe układają się w linie o przebiegu północny wschód – południowy zachód i skorelowane są z bruzdami, będącymi śladami orki lub redlin na sadzonki.

3. Podsumowanie

Na stanowisku 16 w Krynickich stwierdzono silnie zróżnicowane pod względem intensywności długotrwałe osadnictwo, datowane poczynając od schyłku paleolitu, poprzez neolit, epokę brązu, aż po okres nowożytny.

Faza paleolityczna jest potwierdzona przez pojedynczy okaz typowy dla kultur z liściami, które zajmują cały obszar Niziu Europejskiego od Allerødu do początków Preborealu (Sulgostowska 1989).

Osadnictwo neolityczne, reprezentowane przez kilkadziesiąt fragmentów ceramiki z kilku naczyń oraz wytwory krzemienne związane z kulturą amfor kulistych i kulturą niemieńską oraz nieokreślonymi elementami strefy leśnej, wskazuje na sporadyczne użytkowanie terenu, prawdopodobnie jako obozowiska. Jest to potwierdzone brakiem intensywnych śladów obróbki krzemieni na miejscu i używaniem przyniesionych okazów. Ludność tych kultur stosowała gospodarkę ekstensywną lub pasterską, a ich osady występują na Niziu we wschodniej i północno-wschodniej Polsce, na Białorusi i Litwie (Kempisty 1973; Szmyt 1999).

Osadnictwo datowane na epokę brązu, łączone z kulturą łużycką, jest bardziej intensywne i to ono stanowi główny etap zasiedlenia obszaru. Reprezentowane jest przez jamy i paleniska, grób (por. ryc. 3) oraz rozproszone fragmenty ceramiki pochodzące z kilku naczyń. Urna (ryc. 4) zawierała przepalone szczątki ludzkie młodego osobnika, prawdopodobnie kobiety (Pyżuk-Lenarczyk 2002) oraz zwierzęce (Lasota-Moskalewska 2002). Pochówek usytuowany był na południowym skraju wykopu, nie można więc wykluczyć obecności cmentarzyska, choć rozproszone poza nim pojedyncze kości pochodzą również z osobników młodych, podobnie jak w zachowanym grobie. Z fazą łużycką związanych jest ponad 2600 wytworów krzemiennych. Godna odnotowania jest niewielka liczba naczyń w porównaniu z obfitym materiałem krzemiennym. Jest to przesłanka świadcząca o intensywnym użytkowaniu krzemienia we

wczesnej epoce metali, łącznie z jego kopalnianym pozyskiwaniem (Lech 1997). Wskazane byłoby przeprowadzenie badań traseologicznych bardziej reprezentatywnych i homogenicznych zespołów krzemieniarstwa łużyckiego, w celu ustalenia funkcji narzędzi bez celowego retuszu, a jedynie z retuszem użytkowym. Dostarczyłoby to informacji o czynnościach gospodarczych społeczności łużyckich. Jedyną informacją dotyczącą gospodarki w kulturze łużyckiej jest obecność kości zwierząt hodowlanych: bydła, świni, owcy i kozy oraz konia, znalezionych wśród przepalonych szczątków z grobu. Łowiectwo zostało udokumentowane przez kości jelenia. W szacie leśnej stwierdzono przewagę sosny zwyczajnej oraz obecność olchy, brzozy i dębu (Michniewicz 1999).

Osady i cmentarzyska łużyckie potwierdzone są na terenie Mazowsza i Podlasia (Głosik 1971; Węgrzynowicz 1973; Dąbrowski 1997). Również współwystępowanie kości ludzkich i zwierzęcych jest znane z wielu cmentarzysk łużyckich (Abłamowicz, Kubiak 1999), w tym z Maciejowic, gm. *loco*, woj. mazowieckie (Mogielnicka-Urban 2000). Przepalone szczątki, znalezione głównie w grobie, wskazują albo na skórowanie zwierząt w tym samym miejscu, w którym je kremowano, albo na ich spalanie w skórze, co informuje o rytuale pogrzebowym.

Współwystępowanie osadnictwa neolitycznego: niemeńskiego i amfor kulistych, a także łużyckiego jest typowe dla terenów Podlasia. Najbliższe i najpełniej przebadane wykopaliskowo stanowisko to Brańsk, gm. *loco*, położone 35 km na południowy zachód od Krynickich (Maciejczuk 1992; 1993; 1994).

Ponowne zainteresowanie tym terenem nastąpiło na przełomie XV/XVI w. i trwało do XIX w. Nie odnotowano stałych elementów architektury nowożytniej, a liczne dołki posłupowe są hipotetycznie wiązane z zabudową gospodarczą. Obok fragmentów ceramiki naczyniowej i budowlanej (pojedyncze ułamki dachówek) znaleziono jedynie klucz oraz okucie żelazne. Warto odnotować, iż wieś współczesna jest oddalona o ok. 1,5 km w kierunku północno-zachodnim.

Analiza przestrzenna potwierdziła zróżnicowane zasięgi pozostałości osadnictwa z różnych okresów: neolitycznego na części obszaru, natomiast łużyckiego i nowożytnego na całym terenie wykopu. Ograniczony zasięg badań nie pozwala na ocenę intensywności zasiedlenia w udokumentowanych okresach. Ustalono jedynie, iż osadnictwo starożytne ulega rozproszeniu w kierunku zachodnim. Uchwycono także zapewne skraj cmentarzyska kultury łużyckiej.

Krynickie, Site16, Zabłudów commune – the evidence of multiphase settlement from the Stone Age to the early Modern period

Zofia Sulgostowska, Tomasz Boroń

Summary

The site occupies the top and the southern slope of one of the dune hills, located to the south-east of the village of Krynickie (Fig. 1: 1, 2). In 1996 and 1998, an area of 2,691 m² was excavated on it (Fig. 2).

Archaeological materials: flint, stone, pottery artefacts and burnt bones occurred on the surface, in topsoil and in the illuvium layer to a depth of 0.5 m from the surface and in features. Based on the density of flints and pottery fragments per 1 m², the excavation area was divided into smaller sections marked A–E. Archaeological materials are listed in Tables 1 and 2. The distribution of particular categories of archaeological finds has been presented in figures: features and prehistoric pottery (Fig. 2), flints (Fig. 6).

Several settlement phases have been observed, diversified in terms of intensity of occupation:

1. The Late Palaeolithic – a fragment of re-utilized blade referring to technocomplex with tanged points (the Swiderian culture – the Mazovian cycle), which is a taxon typical for the region (Sulgostowska 1989).

2. The Neolithic – 69 pieces of pottery and about a dozen flint artefacts. Pieces of pottery and flints are dispersed in areas B, A and C (Table 1; 2 and Fig. 2; 6). The technology and decoration of the pottery indicate the Globular Amphora culture (Fig. 10: 1, 2) and the Neman culture (Fig. 10: 3–5). In addition, several fragments of pottery probably represent the Neolithic of the forest zone (Fig. 10: 6, 7). Regular blades and tools, including fragments of square-sectioned axes, belong to flint artefacts made from raw material from outside the region (Fig. 7: 1–5). The limited area of occurrence, the presence of a small number of pottery vessels and bringing of finished flint artefacts indicate short-term settlement. The Neman and the Globular Amphora cultures are taxa typical of the region (Kempisty 1975; Szmyt 1999).

3. The Bronze Age – the settlement connected with the Lusatian culture is most fully represented at the site. A cremation grave, 11 domestic pits, 15 pits without archaeological materials considered indefinite, three hearths and 45 postholes, including 29 unquestionable and 16 supposed ones, were explored. Pieces of pottery were the most numerous in the pits and hearths: in the number from 1 to 28 fragments. Flints were found only in six pits and in one hearth – up to two pieces. Burnt animal bones were found in three pits.

The grave (Fig. 3) was located on the southern edge of the excavation. It contained the remains of a young individual (probably women) deposited in a vessel (Fig. 4) and burnt bones of cattle, pig, horse, sheep, goat and deer. Domestic pits are trough-shaped and step-like in the profile. They contained pottery and sometimes animal and human bones. In addition, there were pits of similar shapes without artefacts (Fig. 5). The hearths sometimes contained ceramics. The postholes contained charcoal, and occasionally stones.

Pottery of the Lusatian culture consisted of 296 fragments from both inside and outside of the features. The vessels were constructed from coils and they were double-conical, vase-shaped vessels and cups. The pottery does not give grounds for clarifying the chronology within the Lusatian culture.

Flints are the most numerous findings on the site. It is a collection of over 2,600 artefacts made of local chalk flint, mainly erratic. All processing steps are represented (Table 1): from raw lumps and cores, through semi-products and debris to tools. The splintering technique was widely used, and flakes with retouched edges due to use were most of the products. Scrapers and becs were also found among splintered tools (Fig. 8: 3–10). A single half-finished arrowhead (Fig. 8: 11) has a wide chronology, from the Neolithic to the Bronze Age. The same concerns stone artefacts made from local pebbles: three grinders (Fig. 9: 4, 5), one hammerstone (Fig. 9: 3) and three anvils (Fig. 9: 1, 2).

Forests with a predominance of Scots pine and the presence of alder, birch and oak were the natural environment contemporary to the Lusatian settlements. The only premise for the economy is the share of breeding animals: cattle, pig, horse, sheep and goat among burnt animal remains from the grave. Hunting is proved by deer bones.

4. The early Modern period – the 15/16th–19th centuries – is documented by 264 pieces of pottery, coming from pots, bowls, pans and cups. It is a thin-walled, “grey” pottery, thrown on a potter’s wheel. In addition, three fragments of roof tile, an iron key and a fragment of a fitting have been found.

The coexistence of the Neolithic (the Neman and the Globular Amphora cultures) and the Lusatian settlements is common for Podlasie. The closest and most fully excavated site is Brańsk, located 35 km south-west of Krynickie (Maciejczuk 1992; 1993; 1994).

The spatial analysis confirmed the diverse ranges of the remains of the occupation of the site in different phases: the Neolithic was found on a part of the excavated area, whereas the Lusatian and early Modern settlements cover the entire area of the excavation. The limited extent of the excavation does not allow to determine the intensity of settlement in the documented periods. The thinning-out of the prehistoric settlement towards the west was only established and the edge of the cemetery of the Lusatian culture was probably captured.

Крынице 16, гмина Заблудув – многослойное поселение от эпохи

камня до нового времени

Софья Сулгостовская, Томаш Боронь

Аннотация

Поселение занимает вершину и южный склон одного из дюнных всхолмлений на юго-восток от деревни Крынице (рис 1: 1, 2). В 1996 и 1998 годах тут были проведены исследования на площади 2 691 кв. м (рис. 2).

Археологические материалы: изделия из кремня и камня, керамика и перепаленные кости были на поверхность, в перегноем и осадочном минеральной слое на глубине до 0,5 м, а также в объектах. На основании концентрации кремневых артефактов и фрагментов керамики на 1 кв. м площадь раскопа была поделена на более мелкие участки, обозначенные буквами А–Е. Археологические материалы обобщены в таблицах 1 и 2. Распределение отдельных категорий археологических находок представлено на рисунках: объекты и древняя керамика (рис. 2), кремневые артефакты (рис. 6).

На поселении выделено несколько этапов заселения, дифференцированных по интенсивности использования:

1. Финальный палеолит – фрагмент пластины со следами повторного использования, относящийся к технокомплексу с листовидными наконечниками (свидерская культура – мазовшанский цикл), типичного для региона таксона (Sulgostowska 1989).

2. Неолит – 69 фрагментов керамики и более десяти кремневых орудий, сконцентрированных в границах участков В, А и С (табл. 1; 2 и рис. 2; 6). Технология изготовления и орнаментация керамики указывают на культуру шаровидных амфор (рис. 10: 1, 2) и нёманскую культуру (рис. 10: 3–5). Кроме того, несколько фрагментов керамики, вероятно, представляют неолит лесной зоны (рис. 10: 6, 7). Кремневые артефакты изготовлены из импортного сырья – это регулярные пластины и орудия, в том числе фрагменты четырехгранных топоров (рис. 7: 1–5). Ограниченная площадь распространения, наличие небольшого количества керамических сосудов и готовых изделий из кремня указывают на краткосрочный характер поселения. Нёманская культура и культура шаровидных амфор являются характерными для региона (Kempisty 1975; Szmyt 1999).

3. Эпоха бронзы – наиболее полно на стоянке представлены материалы, связанные с лужицкой культурой. Были зафиксированы погребение по обряду кремации, 11 хозяйственных ям, 15 ям неопределённого назначения без археологических материалов, три очага и 45 столбовых ям, происхождение 29 из которых не вызывает сомнения, 16 – предполагается. В ямах и очагах лучше всего представлена керамика: от 1 до 28 фрагментов. Только в шести ямах и одном очаге были найдены кремневые изделия – до двух штук. Перепаленные кости животных были найдены в трёх ямах.

Погребение (рис. 3) было расположено в южной части раскопа. В нем находился сосуд (рис. 4) с останками молодого человека (вероятно, женщины) и перепаленные кости крупного рогатого скота, свиньи, лошади, овцы, козы и оленя. Хозяйственные ямы – это овальные и ступенчатые в профиле объекты. В их заполнении были найдены фрагменты керамики, реже – кости животных и человека. Кроме того, некоторые ямы имели подобную форму, но в них не было найдено никаких материалов (рис. 5). В заполнении очагов иногда встречалась керамика. Столбовые ямы содержали угольки древесины, изредка камни.

Коллекция керамики лужицкой культуры состоит из 296 фрагментов, найденных в заполнении объектов и за их пределами. Сосуды изготавливались жгутовым способом и представляли собой биконические и вазообразные формы, кубки. Керамика не позволяет уточнить хронологию лужицкой культуры.

Наиболее многочисленная категория находок на стоянке – кремневые артефакты. Их коллекция насчитывает более 2600 изделий, изготовленных из местных пород мелового кремня, преимущественно с меловой коркой. Представлены все этапы обработки (табл. 1): от натураль-

ных конкреций, нуклеусов, заготовок и отходов до орудий труда. Широко применялась техника контрударного расщепления, а большинство изделий представляют собой отщепы с ретушированными в результате использования краями. Среди ретушированных изделий также выделяются скребки и проколки (рис. 8: 3–10). Единственная заготовка наконечника (рис. 8: 11) имеет широкую хронологию – от неолита до эпохи бронзы, также как и каменные изделия, изготовленные из местного сырья: три тёрочника (рис. 9: 4, 5), отбойник (рис. 9: 3) и три подкладки (рис. 9: 1, 2).

Естественной средой, современной для поселения лужицкой культуры, были леса с преобладанием сосны обыкновенной, а также с наличием ольхи, березы и дуба. Единственным фактом, свидетельствующим о разведении животных, является наличие среди пережжённых останков животных из погребения костей крупного рогатого скота, свиньи, коня, овцы и козы. Занятие охотой зафиксировано благодаря находкам костей оленя.

4. Новое время – XV/XVI–XIX века, зафиксировано 264 фрагмента горшков, мисок, сковородки и кубков. Это тонкостенная керамика серого цвета («сивая»), изготовленная на гончарном круге. Кроме того, было найдено три фрагмента черепицы, железный ключ и фрагмент обкладка из металла.

Наличие на одной стоянке материалов нёманской культуры, культуры шаровидных амфор и лужицкой культуры является характерным для территории Подляшья. Ближайшим и наиболее изученным памятником является Браньск, расположенный в 35 км на юго-запад от Крынице (Maciejczuk 1992; 1993; 1994).

Пространственный анализ подтвердил разнообразность ареалов остатков поселений различных эпох: неолитические материалы были найдены только на части обследуемой территории, в то время как поселение лужицкой культуры и нового времени занимает всю площадь раскопа. Ограниченность площади раскопа не позволяет сделать вывод об интенсивности поселения в данные периоды. Была установлена меньшая интенсивность древнего поселения в западном направлении и, вероятно, был захвачен край могильника лужицкой культуры.